

Araştırma Makalesi

Türk Tarım Ürünlerinin Rekabetçi Gücü ve Türkiye Tarım Sektöründe Devlet Destekleri

Competitive Power of Turkish Agricultural Products and Government Supports in Turkish Agricultural Sector

Erol BULUT Doç. Dr., Ankara HBV Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü erol.bulut@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9293-9052	Özgür ŞAHAN Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü osahan@sinop.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5731-2054
---	---

Makale Gönderme Tarihi 03.11.2020	Revizyon Tarihi 28.11.2020	Kabul Tarihi 11.12.2020
---	--------------------------------------	-----------------------------------

Öz

Tarım sektörü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de stratejik öneme sahip bir sektördür. Özellikle Covid-19 Salgını, tarım sektörünün, gıda güvenliğinin ve tarım sektörüne devletlerin yaptığı desteklerin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu nedenle dünyadaki ülkeler geçmişten günümüze az ya da çok yurtiçi tarım sektörünü korumaya ve desteklemeye yönelik önemli adımlar atmışlardır. Çalışmada Türkiye’nin 06-21 Harmonize Kodlarına sahip tarım ürünlerinin 37 ülkenin üye olduğu OECD ülkeleri karşısındaki rekabetçi gücü 2013-2019 yıllarını kapsayacak şekilde analiz edilmiştir. Çalışmada Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, çalışmaya dahil edilen 16 ürün grubundan altısında Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısında rekabet gücünün olmadığı, beş ürün grubunda rekabet gücünün zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, dört ürün grubunda rekabet gücünün orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu, bir ürün grubunda güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre Türkiye için mevcut tarım sektörüne yönelik devlet desteklerinin nasıl olması gerektiği konusu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Sektörü, Rekabet Gücü, Tarımsal Devlet Destekleri

Abstract

The agricultural sector is a sector of strategic importance in Turkey as it is all over the world. In particular, the Covid-19 Pandemic has revealed how important the agricultural sector, food security and the support made by states to the agricultural sector are. For this reason, countries around the world have taken important steps to protect and support the domestic agricultural sector more or less from past to present. In the study, the competitive power of Agricultural products with Harmonized Codes 06-21 in Turkey against OECD countries of which 37 countries are members was analyzed to cover the years 2013-2019. Comparative Export Performance Index was used in the study. As a result of the analysis, Turkey had no competitiveness against OECD countries in six of the 16 product groups included in the study, that the competitiveness of all five product groups had a weak comparative advantage, and that all four product groups had a moderately comparative advantage of competitiveness and had a strong comparative

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Bulut, E., Şahan, Ö. 2020 Türk Tarım Ürünlerinin Rekabetçi Gücü ve Türkiye Tarım Sektöründe Devlet Destekleri, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(4), 2916-2930

advantage in one product group. According to the findings obtained as a result of the study, it was discussed how statesupports for the existing agricultural sector should be for Turkey.

Keywords: Agriculture Sector, Competitiveness, Agricultural Government Supports

1. Giriş

Tarım, tüketicilerin temel ihtiyaçlarından biri olan gıdayı karşıladığı için çok önemli bir sektördür. Dünya nüfusunun günümüzde yaklaşık 8 milyarı bulması, tarımı daha stratejik bir sektör haline getirmiştir (Yavuz ve Dilek, 2019: 7). Özellikle son yaşanan Covid-19 Salgını, gıda üretiminin ve güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. İnsanlığın yerleşik hayata geçmesiyle başlayan tarım, insanların gıda gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayan ürünler üretmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Eruygur, 2019: 37-40).

Çalışma giriş bölümü de dâhil 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş bölümünden sonra ikinci bölümde öncelikle uluslararası tarım ticaretinin dünya, OECD ülkeleri ve Türkiye açısından gelişimi incelenecektir. Günümüz itibarıyla OECD ülkeleri arasında; Türkiye, ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Kore Cumhuriyeti, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, İzlanda, Kanada, Kolombiya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Yeni Zelanda ve Yunanistan yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi (CEP) temel alınarak yapılmış çalışmalara yönelik literatür taramasına yer verecektir. Ancak, ülkelerin rekabet gücü farklı endeksler kullanılarak da ölçülebilmektedir. Bunlar arasında; rekabetçilik endeksi, ticaretin kolaylaştırma endeksi, pazara erişim endeksi, sınır yönetimi endeksi, çevre bileşeni endeksi, lojistik performans endeksi ve iş yapabilme endeksi bulunmaktadır (Kesgingöz, 2015: 123). Dördüncü bölümde, 37 ülkeyi içine alan OECD ile Türkiye'nin tarım ürünleri ticaretine yönelik "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" endekslerinden biri olan "Karşılaştırmalı İhracat Performansı (CEP-Comparative Export Performance) Endeksi" çerçevesinde rekabet gücü karşılaştırması yapılacaktır. Çalışma, 2013 yılı öncesinde Türkiye'ye ait genel ticaret sistemine dayalı tarım ürünleri ticaretine yönelik veri kaydı olmadığı için 2013-2019 yıllarını göz önüne alacak şekilde planlanmıştır. Analizde kullanılan veriler, TÜİK ve Trade Map veri tabanından elde edilmiştir. Donges vd. (1982) katkılarıyla ortaya konulan CEP Endeksi, bir ekonominin rakip diğer ekonomiler karşısındaki ürün grubuna göre rekabet gücünü ölçmek için kullanılmaktadır.

Çalışmada uluslararası tarım ticaretinde kullanılan Harmonize Sistemle (Harmonized Commodity Description and Coding System ya da Harmonized System-HS) sınıflandırılmış 16 ürün grubu (06-21 arası kodlara sahip ürünler) analize dâhil edilecektir. Bu 16 tarım ürünü aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- ✓ (06) Canlı Bitkiler ve Çiçekçilik Müstahsalları,
- ✓ (07) Yenilen Sebzeler ve Bazı Kök ve Yumrular,
- ✓ (08) Yenilen Meyvalar, Kabuklu Yemişler, Turunçgil ve Kavun Kabuğu,
- ✓ (09) Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat,
- ✓ (10) Hububat,
- ✓ (11) Değirmencilik Ürünleri, Malt, Nişasta, İnülin, Buğday Gluteni,
- ✓ (12) Yağlı Tohum ve Meyvalar, Sanayi Bitkileri, Saman, Hayvan Yemi,
- ✓ (13) Laklar, Sakızlar, Bitkisel Özsu ve Hülasalar,
- ✓ (14) Örölmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Müstahsallar,
- ✓ (15) Hayvansal ve Bitkisel Yağlar ve Bunların Müstahsalları,
- ✓ (16) Et, Balık, Kabuklu Hayvan, Yumuşakça vb. Hayvansal Müstahzarlar,
- ✓ (17) Şeker ve Şeker Mamulleri,
- ✓ (18) Kakao ve Kakao Müstahzarları,
- ✓ (19) Esasını Hububat, Un, Nişasta, Süt Teşkil Eden Müstahzarlar,
- ✓ (20) Sebze, Meyva, Bitki Parçaları, Sert Kabuklu Yemiş Konserveleri,
- ✓ (21) Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarları.

Çalışmada tarım ürünlerine yönelik sınıflandırma yapılırken uluslararası mal ticaretinde kullanılan tasnif sistemlerinden birisi olan Harmonize Sisteme ait kodlar ve ürünler kullanılacaktır. Türkiye’ye ait veriler, TÜİK’ten elde edilirken, Ticaret Bakanlığının Harmonize Sistemle uyumlu fasıl kodları kullanılacaktır. Öte yandan çalışmada kullanılacak veriler, “genel ticaret sistemine” göre yapılacağından 2013-2019 dönemini kapsayan veriler analiz edilecektir. Çünkü TÜİK yayınladığı genel ticaret sistemine ait verileri 2013 yılından başlatırken, özel ticaret sistemine ait veriler ise daha eski yıllara gitmektedir (TCMB, 2020: 6-8).

Çalışmanın beşinci bölümünde ise CEP Endeksi sonuçlarına dayalı olarak Türk tarım sektörünün gelişimi ve rekabetçiliğinin artması için hükümetlerin uygulayacağı tarımsal teşvik politikaları için yeni bir kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın altıncı ve son bölümü olan sonuç bölümünde ise çeşitli politika önerilerine yer verilerek çalışma bitirilecektir.

2. Uluslararası Tarımsal Ürün Ticaretinin Gelişimi

Uluslararası tarım ticaretinde, hem ticareti yapılan malın özelliği açısından hem de ticaretin yapılış şekli açısından son yıllarda büyük değişimler olmuştur. Eskiden uluslararası ticarete hammadde veya özelliğini kaybetmeden işlenmiş ürünler dünya piyasalarında yer alırken, bugün dünya piyasalarında işlenmiş ve ana özelliğini kaybetmiş ürünler yer almaktadır. Daha doğrusu hammadde ticaretinden işlenmiş ürün ticaretine doğru bir yönelme başlamıştır. Tablo 1.’de dünya, Türkiye ve OECD ülkelerine ait 06-21 arası fasıl koduna sahip tarım ürünlerinin 2019 yılı ihracat rakamlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. 2019 Yılı Dünya, OECD ve Türkiye Tarım Ürünleri İhracatı (Milyon Dolar)

Ürünler	Türkiye	OECD	Dünya
(06) Canlı Bitkiler ve Çiçekçilik Müstahsalları	107	17.241	22.778
(07) Yenilen Sebzeler ve Bazı Kök Ve Yumrular	1.271	47.576	71.546
(08) Yenilen Meyvalar, Kabuklu Yemişler, Turunçgil ve Kavun Kabuğu	4.589	71.173	124.836
(09) Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat	211	16.810	47.937
(10) Hububat	345	46.052	16.881
(11) Değirmencilik Ürünleri, Malt, Nişasta, İnülin, Buğday Gluteni	1.309	12.389	19.373
(12) Yağlı Tohum ve Meyvalar, Sanayi Bitkileri, Saman, Hayvan Yemi	528	45.911	96.587
(13) Laklar, Sakızlar, Bitkisel Özsu ve Hülasalar	19	4.158	8.056
(14) Örülmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Müstahsallar	13	277	1.119
(15) Hayvansal ve Bitkisel Yağlar ve Bunların Müstahsalları	1.009	32.685	88.578
(16) Et, Balık, Kabuklu Hayvan, Yumuşakça vb. Hayvansal Müstahzarlar	128	23.123	51.477
(17) Şeker ve Şeker Mamulleri	641	18.117	39.336
(18) Kakao ve Kakao Müstahzarları	666	32.291	49.994
(19) Esasını Hububat, Un, Nişasta, Süt Teşkil Eden Müstahzarlar	1.912	61.494	77.859
(20) Sebze, Meyva, Bitki Parçaları, Sert Kabuklu Yemiş Konserveleri	2.088	42.165	63.667
(21) Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarları	764	42.165	78.089
Toplam	15.602	513.627	858.113

Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademap.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Tabloda yer alan tarım kalemlerinde Türkiye’nin toplam ihracatı 2013 yılında 14,6 Milyar dolar iken, 2019 yılında Türkiye’nin bu ürünlere ait toplam ihracatı 15,6 Milyar dolara çıkmıştır. OECD ülkelerinin bu ürünlere ilişkin 2013 yılına ait toplam ihracatı yaklaşık 506 Milyar dolarken, 2019

yılında 513,6 Milyar dolara yükselmiştir. Öte yandan dünya genelindeki bu ürünlere ait toplam ihracat; 2013 yılında 920,9 Milyar dolar, 2019 yılında 858 Milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2019 yılında sözü geçen tarım ürünlerinde en çok ihracat 4.589 milyon dolarla 08 nolu kodla yer alan ürün grubunda gerçekleşmiştir. İhracatta ikinci sırada 2.088 milyon dolarla 20 nolu ürün grubu yer almıştır. Üçüncü sırada ise 1.912 milyon dolarla 19 nolu ürün grubu vardır. OECD ülkelerinde sözü geçen tarım ürünlerinde en çok ihracat 71.173 milyon dolarla 08 nolu kodla yer alan ürün grubunda gerçekleşmiştir. İhracatta ikinci sırada 61.494 milyon dolarla 19 nolu ürün grubu yer almıştır. Üçüncü sırada ise 47.576 milyon dolarla 07 nolu ürün grubu vardır. Son olarak dünya genelinde sözü geçen ürün grubunda ihracat sıralaması yapacak olursak; 124.836 milyon dolarlık payıyla 08 nolu ürün grubu ilk sırada yer almaktadır. 12 nolu ürün grubu 96.587 milyon dolarlık payıyla dünya genelinde ikinci sırada yer alırken, 15 nolu ürün grubu 88.578 milyon dolarlık payıyla üçüncü sırada yer almaktadır.

Genel olarak, Türkiye ve OECD'nin ihracatının yüksek olduğu ürün gruplarının birbirine paralel olduğu dikkat çekmektedir. OECD ve Türkiye'nin ihraç ettiği tarım ürün gruplarının benzer olması, birbirlerine rakip olduklarını da göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin tarım sektöründe OECD ülkeleri karşısında rekabet gücünün hangi ürün gruplarında yüksek, hangi ürün gruplarında düşük olduğu tespit edilmeli ve buna göre bir tarım politikası ve devlet desteği planlamalıdır.

3. Literatür Taraması

Uluslararası iktisat yazınında ticaret yapıldıktan sonra elde edilen veriler üzerinden rekabet gücünü ölçmek için kullanılan pek çok endeks bulunmaktadır. Bu endeksler arasında “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi” (AKÜ ya da RCA) en önemlilerindendir. Uluslararası ticaret literatüründe bir ülkenin rekabet gücünü ölçmeye yönelik ilk çalışmanın Liesner tarafından 1958 yılında yapılmış olduğu görülmektedir (Utkulu ve Seymen, 2004: 7-8). Fakat bu konuda öne çıkan en ünlü endeks, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage – RCA) adıyla bilinen Balassa'ya ait rekabet endeksidir (Bilas ve Bošnjak, 2015). Balassa bu endeksi, Liesner'in endeksinden yararlanmak kaydıyla geliştirmiş ve zamanla Balassa endeksi olarak da adlandırılan bu endeks sayesinde yeni endeksler geliştirilmeye devam etmiştir. Balassa Endeksinden uyarlanan ve bir ülkenin rakip ülkeler karşısındaki sektörel rekabet gücünü ölçmek amacıyla kullanılan bir diğer ünlü endeks ise Donges vd.'ye (1982) ait olan ve Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi (Comparative Export Performance – CEP) olarak bilinen endekstir (Kuşat, 2019: 149).

CEP endeksi temelinde yapılan çalışmalara bakacak olursak;

- Kuşat (2019) Türkiye turizm sektörünün 2012-2016 yılları arasında dünya sektör liderleri karşısındaki rekabet gücünü ölçtüğü çalışmada ABD, Çin, İspanya, Fransa ve Tayland'a ait verileri kullanmıştır. Türkiye'nin beklendiği gibi turizm sektöründe rekabet gücü yüksek bulunmuştur. CEP endeksinden elde edilen verilere göre; Türkiye'nin yalnızca Tayland'a karşı rekabet gücünün düşük olduğu bulunmuştur.
- Abdikoğlu ve Unakıtan (2016), Türkiye'nin 2004-2013 yılları arasındaki fındık ihracatını analiz ettikleri çalışmalarında ülkenin rekabet gücünü yüksek bulmakla beraber, ülkenin rekabetçi gücünün yıllar geçtikçe düştüğünü saptamışlardır. Türkiye'nin fındık ihracatındaki rekabet gücü, Gürcistan'dan sonra dünya genelinde ikinci sıradadır.
- Yılmaz (2003) AB'ye aday ülkeler olan Bulgaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve AB'nin üye 15 ülkesi ile Türkiye'nin 1997-1999 dönemine ait çeşitli mallarda rekabet gücünü ölçtüğü çalışma sonucunda Türkiye'nin hammadde ve emek-yoğun mallarda görece üstün olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan çalışma, Türkiye'nin sermaye yoğun mallarda rekabetçi gücünü yıllar itibarıyla artırmasına rağmen hala CEP endeksi değerinin 1'in altında olmasından dolayı düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.
- Serin ve Civan'ın (2008) Yunanistan, İspanya, İtalya ve Türkiye'nin domates, zeytinyağı ve meyve sularında 1995-2004 yılları arası rekabet gücünü ölçtükleri çalışmada,

Türkiye'nin meyve suyunda üstün, domateste üstün olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Zeytinyağında ise yıllar itibariyle rekabetçi güç, oynaklık göstermekle beraber İspanya'nın zeytinyağında belirgin bir üstünlüğü vardır.

4. Türkiye ve OECD Ülkeleri Rekabet Gücünün Karşılaştırılması

Günümüz dünyasında son 40 yıldır yaşanan hızlı küreselleşme ile rekabet olgusu çok önemli hale gelmiştir. Rekabet gücü; ülkelerin ihracat miktarlarının artmasında, yaşam kalitelerinin yükselmesinde ve dünyada söz sahibi olmalarında önemli bir kavram haline gelmiştir. Buna rağmen rekabet gücünün önemi, bazı ülkeler açısından yeterince kavranamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri, rekabet gücü kavramının tanımının farklılık göstermesidir. Yazında rekabet gücü mikro ve makro düzeyde tanımlanmaktadır. Mikro bazlı tanımda endüstri ve firma bazında tanımlama yapılırken, makro bazlı tanımda ülkenin rekabetçi gücü göz önünde bulundurulmaktadır.

Rekabet gücü kavramı, genel olarak üç farklı çerçevede tanımlanır. Bunlar; şirket, endüstri ve uluslararası (ulusal) düzeydedir. Şirket düzeyinde, herhangi bir şirketin rekabet gücü, düşük maliyetli üretim, ürün kalitesi, sağlanan hizmetler açısından üstünlük veya ürünün çekiciliği olarak tanımlanır. Endüstri açısından rekabet gücü, bir endüstrinin kendi üretimiyle daha yüksek bir üretkenlik düzeyine ulaşması anlamına gelir. Ulusal (veya daha yaygın kullanımıyla uluslararası) rekabet gücü, bir ülkenin serbest piyasa koşullarında vatandaşlarının reel gelirini artırma yeteneği olarak tanımlanabilir. Çalışmada ele alınan konu çerçevesinde tarım sektörünün OECD ülkeleri karşısındaki ulusal rekabet gücünü el alınacaktır.

4.1. Materyal ve Metot

Bir ekonominin rekabet gücünü belirleyen en önemli unsurlardan biri, dış ticaret verileridir. Ülkeler dış ticaret yaparken genelde mevcut karşılaştırmalı üstünlüklerine dayanarak ya da göz önünde bulundurarak yaparlar. Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin zaman içinde nasıl değişim gösterdiği, dış ticaret performansları ile açıklanmaktadır. Ancak, ekonomilerin uluslararası alandaki rekabet gücünü belirleyen karşılaştırmalı üstünlükleri ölçmek, ticaret öncesi nispi fiyatların bilinmemesi nedeni ile zordur (Utkulu, 2005: 3). Bu sebeple çalışmada, ülkelerin rekabet gücünü belirlemek amacıyla “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” endekslerinden biri olan “Karşılaştırmalı İhracat Performansı” (CEP) Endeksi kullanılacaktır. Karşılaştırmalı İhracat Performansı (CEP) Endeksi aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Kuşat, 2019: 151-152);

$$CEP_{irj} = \left(\frac{X_{ij}}{X_{rj}} \right) / \left(\frac{\sum it}{\sum rt} \right)$$

CEP_{irj} i ülkesinin rakip ülke karşısında j mal grubundaki karşılaştırmalı ihracat performansı katsayısını, (X_{ij}) i ülkesinin j mal grubundaki ihracatını, (X_{rj}) rakip ülkenin j mal grubundaki ihracatını, $(\sum it)$ i ülkesinin toplam ihracatını, $(\sum rt)$ rakip ülkenin toplam ihracatını gösterir. Çalışmada Türkiye ile OECD ülkeleri arasındaki tarımsal ürün ticaretine yönelik Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi kullanılacağı için CEP endeksini gösteren formülü bu çerçevede tekrar açıklamamız gerekir. Bu çerçevede CEP_{irj} i ülkesinin (Türkiye) rakip ülke (OECD ülkeleri) karşısında j mal grubundaki (örneğin hububat, meyva ve sebze kalemlerden herhangi biri gibi) karşılaştırmalı ihracat performansı katsayısını, (X_{ij}) i ülkesinin (Türkiye) j mal grubundaki ihracatını, (X_{rj}) rakip ülkenin (OECD ülkeleri) j mal grubundaki ihracatını, $(\sum it)$ i ülkesinin toplam ihracatını (Türkiye'nin toplam ihracatını), $(\sum rt)$ rakip ülkenin toplam ihracatını (OECD ülkelerinin toplam ihracatını) gösterir. $CEP_{irj} > 1$ ise i ülkesinin j mal grubunda ihracatta avantaja sahip olduğu, $CEP_{irj} < 1$ ise i ülkesinin j mal grubunda ihracatta dezavantajlı olduğu şeklinde yorum yapılabilir (Kuşat, 2019: 152). Hinloopen ve Marrewijk (2001) ise CEP endeks hesaplaması sonrası elde edilen değerlerin yorumlanmasında karşılaştırmalı üstünlüklere göre bir değerlendirilme yapılmasını uygun görmektedir. Buna göre; $0 < CEP \leq 1$ ise ülkenin o malda karşılaştırmalı üstünlüğü yoktur, $1 < CEP \leq 2$ ise zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğü vardır, $2 <$

$CEP \leq 4$ ise orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğü vardır ve $4 < CEP$ ise güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğü vardır.

Çalışmada Türkiye ve OECD ülkeleri karşılaştırması yapılırken, OECD ülkelerinin verileri tek tek kullanılmayacak, OECD tek bir ekonomik bölge olarak ele alınacaktır. Çalışmada TÜİK ve Trade Map veri portalına ait istatistikler kullanılacaktır. Çalışmada tarım ürünlerine ait sınıflandırma yapılırken uluslararası mal ticaretinde kullanılan uluslararası mal tasnif sistemlerinden birisi olan Harmonize Sisteme ait kodlar ve ürünler kullanılacaktır. Türkiye’ye ait veriler, TÜİK’ten elde edilirken, Ticaret Bakanlığının Harmonize Sistemle uyumlu fasıl kodları kullanılacaktır. Öte yandan çalışmada kullanılacak veriler, “genel ticaret sistemine” göre yapılacağından 2013-2019 verileri alınmıştır. Çünkü TÜİK yayınladığı genel ticaret sistemine ait verileri 2013 yılından başlatırken, özel ticaret sistemine ait veriler ise daha eski yıllara gitmektedir. Dünyada son yıllarda yapılan çalışmalar, çoğunlukla genel ticaret sistemine dayandığı için çalışmada genel ticaret sistemine ait veriler kullanılmıştır. CEP Endeksine göre Türkiye ve OECD ülkeleri arasındaki tarımsal ürün ihracatı rekabet gücü incelenirken karşılaştırması yapılacak ürün grubu kodları, çalışmanın giriş kısmında detaylı bir şekilde verdiğimiz Harmonize Sisteme göre 06-21 ürün gruplarını kapsamaktadır.

4.2. Bulgular

Aşağıda verilen Tablo 2. Türkiye’nin ihraç ettiği 16 tarım ürününün OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayılarını 2013-2019 yıllarını kapsayacak şekilde göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye’nin OECD Ülkeleri Karşısındaki CEP Endeksi Katsayıları

HS Kodları	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
06	0,3058	0,3167	0,3466	0,3481	0,3411	0,3696	0,3767
07	1,8038	2,0021	1,9120	1,8793	1,7541	1,7298	1,6149
08	4,5326	4,7565	4,8680	4,1986	4,0493	3,9054	3,8984
09	0,8247	0,8227	0,8060	0,9374	0,8233	0,8432	0,7593
10	0,3409	0,3192	0,4147	0,5975	0,5772	0,4713	0,4531
11	6,1355	5,9134	6,8015	7,3022	6,7904	6,6109	6,3878
12	0,4364	0,4435	0,5219	0,6361	0,5100	0,6164	0,6948
13	0,1820	0,1607	0,1672	0,1935	0,2056	0,2492	0,2780
14	5,1790	3,5181	4,4206	4,5234	4,9954	3,2904	2,8893
15	2,5595	2,2500	2,1770	2,1645	1,9416	1,9170	1,8666
16	0,3014	0,3194	0,2918	0,2495	0,3249	0,3613	0,3351
17	1,9565	2,2021	2,1107	1,9498	2,0445	2,0703	2,1394
18	1,4236	1,3181	1,2153	0,9998	1,0540	1,2067	1,2465
19	2,0076	1,9976	1,9454	1,8387	1,8229	1,8462	1,8799
20	3,1848	3,4998	3,9039	3,2313	3,0615	2,9197	2,9941
21	1,3828	1,3506	1,2718	1,2449	1,1550	1,1850	1,0951

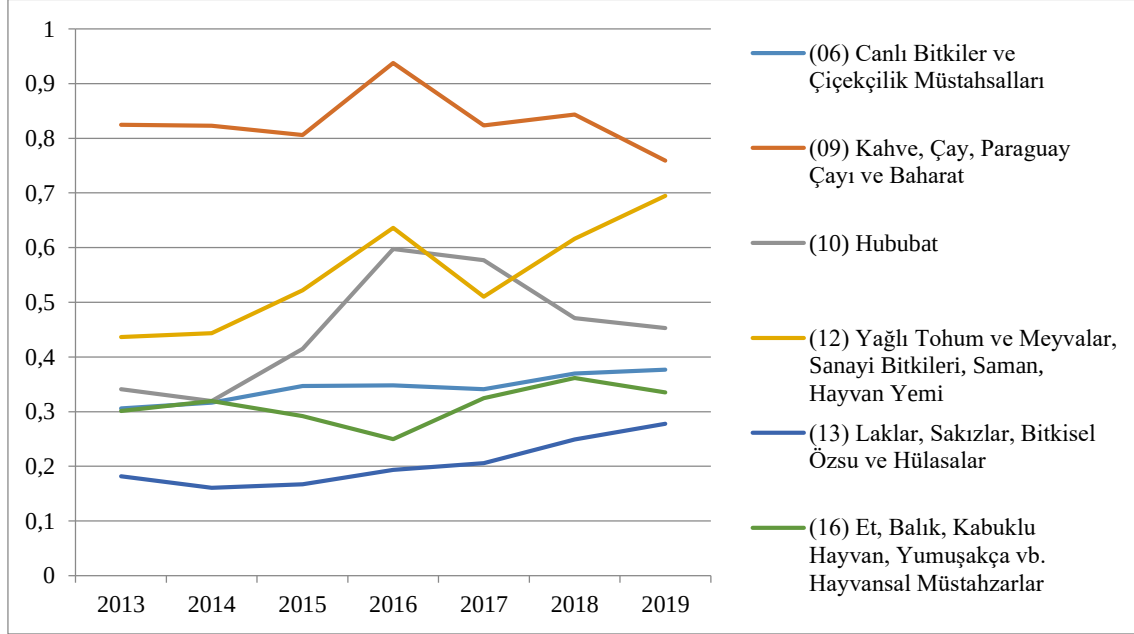
Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademap.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Tabloya göre; (06), (09), (10), (12), (13) ve (16) nolu ürün gruplarına ilişkin Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı 1’den küçük olduğu için bu alanlarda Türkiye’nin karşılaştırmalı üstünlüğü yoktur diyebiliriz. (18) nolu ürün grubunda ise 2016 yılında CEP Endeksi katsayısı 1’den küçükken, diğer yıllarda 1’den büyüktür. Bu ürün grubunda Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısında genelde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak (07), (08), (11), (14), (15), (17), (19), (20) ve (21) nolu ürün gruplarında Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı 1’den büyük olduğu için Türkiye’nin bu

alanlarda karşılaştırmalı üstünlüğü vardır. Türkiye'nin özellikle **(08)**, **(11)** ve **(14)** nolu ürün gruplarında CEP Endeks katsayısı genelde 4'ten büyük olduğu için bu alanlarda karşılaştırmalı üstünlüğünün güçlü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısında en güçlü karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tarımsal ürün grubu **(11)** nolu ürün grubu iken, en dezavantajlı olduğu alan ise **(13)** nolu ürün grubu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıda verilen dört grafikte, Türkiye'nin OECD ülkelerine karşı CEP Endeksinin 2013-2019 yılları arasındaki seyrini göstermektedir. Grafik – 1'de Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı 1'den küçük olan yani karşılaştırmalı üstünlüğünün olmadığı ürün gruplarının CEP endeksinin 2013-2019 dönemindeki seyri verilmektedir.

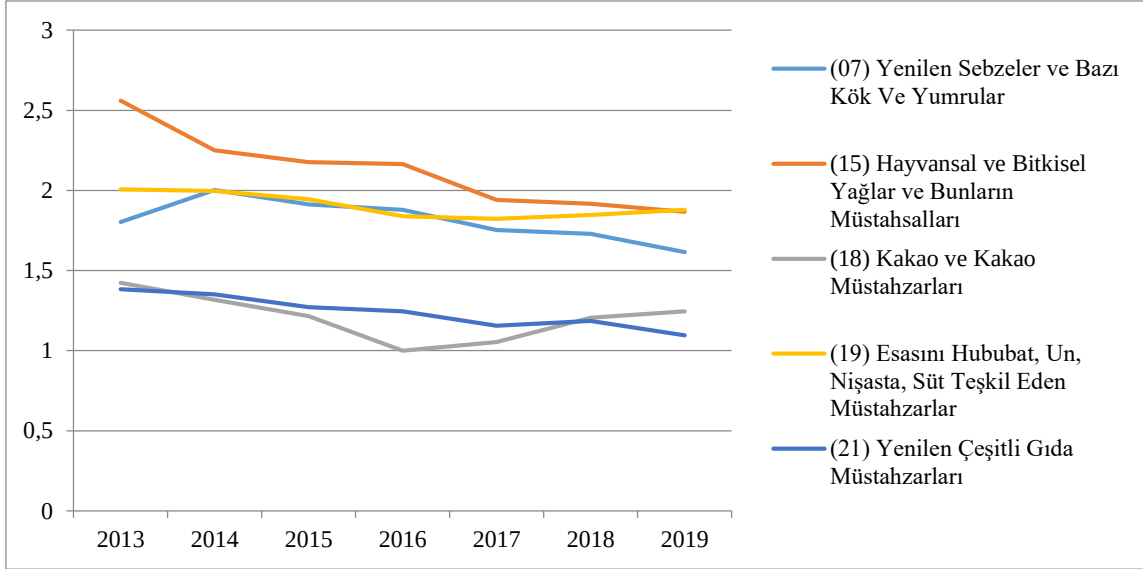

Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademapp.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Grafik-1. 06, 09, 10, 12, 13 ve 16 Nolu Tarımsal Ürünlerde CEP Endeksi'nin Seyri (2013-2019)

Grafiğe göre; **(09)** ve **(10)** nolu ürün gruplarında dönem ortasına doğru Türkiye'nin rekabetçi gücü artarken, dönem sonuna doğru ülkenin rekabetçi gücünde azalışların ortaya çıktığı görülmektedir. **(06)**, **(12)** ve **(13)** nolu ürün gruplarında Türkiye'nin rekabetçi gücü istikrarlı bir biçimde artmaktadır. **(16)** nolu ürün grubunda Türkiye'nin rekabetçiliği istikrarsız bir görüntü sergilediği ve dönem sonunda bir azalış olduğu görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olmadığı **(06)**, **(12)** ve **(13)** nolu ürün gruplarında 2013-2019 döneminde Türkiye'nin rekabetçi gücünün istikrarlı bir biçimde gelişim gösterdiği, diğer ürün gruplarında ise istikrarsız bir seyir izlendiği ya da rekabet gücümüzün daha da zayıfladığı gözlemlenmiştir.

Grafik – 2'de Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı $1 < CEP \leq 2$ arasında olan yani karşılaştırmalı üstünlüğümüzün zayıf olduğu ürün gruplarının CEP endeksinin 2013-2019 dönemindeki seyri verilmektedir.

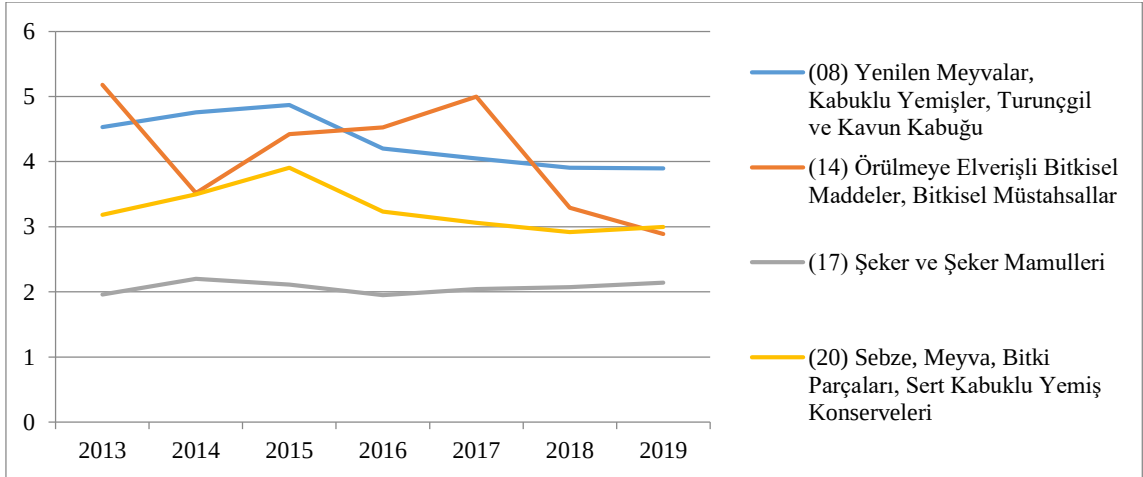

Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademap.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Grafik-2. 07, 15, 18, 19 ve 21 Nolu Tarımsal Ürünlerde CEP Endeksi'nin Seyri (2013-2019)

Grafiğe göre; (07), (15) ve (21) nolu ürün gruplarında, yıllar içinde Türkiye'nin rekabetçilik gücünün düştüğü görülmektedir. (18) ve (19) nolu ürün gruplarında Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısındaki rekabetçi gücü, önce düşerken daha sonraki yıllarda bir artış ortaya çıkmıştır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, karşılaştırmalı üstünlüğümüzün zayıf olduğu bu ürün gruplarında 2013-2019 döneminde rekabet gücümüzün daha da zayıflamaya başladığı gözlemlenmiştir.

Grafik – 3'de Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı $2 < CEP \leq 4$ arasında olan yani orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olduğu ürün gruplarının CEP endeksinin 2013-2019 dönemindeki seyri verilmektedir.

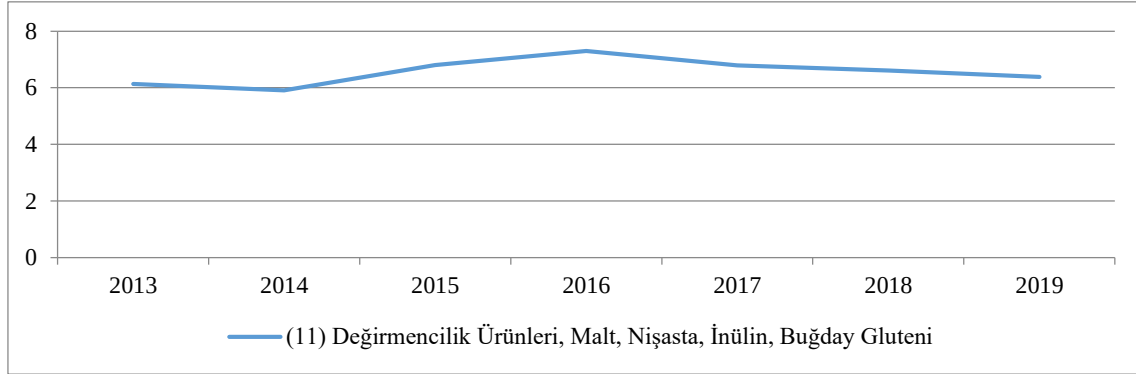
Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademap.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Grafik-3. 08, 14, 17 ve 20 Nolu Tarımsal Ürünlerde CEP Endeksi'nin Seyri (2013-2019)

Grafiğe göre; (08) nolu ürün grubunda Türkiye'nin rekabetçi gücü serinin başlarında artarken, daha sonra istikrarlı bir düşüş ortaya çıkmıştır. (14) nolu ürün grubu gibi ürünlerde Türkiye'nin rekabetçi gücü istikrarsız bir biçimde önce düşüş, sonra artış ve daha sonra yine bir düşüş göstermiş ve başlangıç yılına göre rekabet gücü düşmüştür. (17) nolu ürün grubuna baktığımız zaman, Türkiye'nin rekabetçi gücü, dönem içinde istikrarlı seyir göstermiştir. (20) nolu ürün

grubunda ise Türkiye'nin rekabet gücü, önce artmış ve daha sonra ise düşmüştür. Grafik-3 için genel bir değerlendirme yapıldığında, orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olduğu ürün gruplarında 2013-2019 döneminde rekabet gücümüzün başlangıç yılına göre giderek zayıfladığını, sadece (17) nolu ürün grubunda rekabet gücümüzün istikrarlı bir biçimde korunduğunu söyleyebiliriz.

Grafik – 4'de Türkiye'nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı $4 < \text{CEP}$ olan yani güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olduğu ürün gruplarının CEP endeksinin 2013-2019 dönemindeki seyri verilmektedir.

Kaynak: TÜİK (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; Erişim Tarihi, 05.07.2020) ve Trade Map (<https://www.trademap.org>; Erişim Tarihi, 01.07.2020) verilerine göre derlenmiştir.

Grafik-4. 11 Nolu Tarımsal Ürünlerde CEP Endeksi'nin Seyri (2013-2019)

Grafiğe göre; (11) nolu ürün grubunda dönem ortasına doğru Türkiye'nin rekabetçi gücü artarken, dönem sonuna doğru azalışların ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak genel olarak rekabetçi gücümüzün başlangıç yılının üzerinde kaldığı ve rekabetçi gücümüzün korunduğu söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tarım sektöründeki en önemli rakiplerinden biri olan OECD ülkelerine karşı rekabet gücünün tek bir ürün grubunda oldukça yüksek olduğu, altı ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olmadığı, zayıf veya orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olduğu ürün gruplarında da çoğunlukla rekabetçi gücümüzün gerilediği görülmüştür. Özetle Türkiye'nin tarım ihracatı konusunda rekabet gücünün OECD ülkeleri karşısında zayıf olduğu ya da giderek zayıfladığı söylenebilir. Bu nedenle tarım politikalarının ve tarım sektörüne yapılan devlet desteklerinin tekrar gözden geçirilmesi ve reforme edilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir.

5. Türkiye İçin Yeni Bir Tarımsal Teşvik Önerisi

Klasik dış ticaret teorisi, ülkelerin serbest ticaret şartları altında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşmasının hem o ülke hem de dünya açısından refahı artıracaklarını savunmaktadır. Ekonomiye devlet müdahalesini kesinlikle reddeden liberal düşünce anlayışı, bu çerçevede devlet teşvikleri ve desteklerine de karşı bir tutum sergilemektedir. Krugman tarafından ortaya atılan stratejik dış ticaret politikasına göre; ülkeler karşılaştırmalı üstün olmadıkları alanlarda korumacı tedbirler ve teşviklerle söz konusu ürünlerde de zamanla karşılaştırmalı üstünlük elde edebilirler. İşte bu çerçevede son yaşadığımız Covid-19 Salgını, özellikle tarım ürünlerinin üretiminin ve güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Tarım ürünlerinin diğer ürünlerden farklı olarak serbest ticaret şartlarında ticaretinin yapılması, pek çok açıdan sakıncalar barındırdığı için tarım ürünlerinde karşılaştırmalı olunmayan alanlara da devletin önemli ölçüde destek vermesi bu sakıncaların çoğunu azaltacaktır.

Tarım sektöründeki istikrarsızlık ve belirsizlikler (doğal koşulların belirsizliği, ürünlerin iç ve dış pazarda fiyatlarda oluşabilecek istikrarsızlık ve belirsizlik) ile tarım sektörünün milli gelirden aldığı payın düşük olması devletin bu sektöre müdahalesini zorunlu kılmaktadır (Aktan, 1973: 136-138). Türkiye'de 2006 yılında yürürlüğe giren "Tarım Kanunu"nda yer alan tarımsal

desteklemelere bakıldığında, tarımsal desteklemelerin daha çok nakit ödeme şeklinde olduğu görülmektedir. Tarım Kanunu'na göre verilen tarımsal destekler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- ✓ Doğrudan gelir desteği (2008'de uygulamasına son verildi),
- ✓ Fark ödemesi,
- ✓ Telafi edici ödemeler,
- ✓ Hayvancılık destekleri,
- ✓ Tarımsal sigorta ödemeleri,
- ✓ Kırsal kalkınma destekleri,
- ✓ Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri,
- ✓ Diğer destekleme ödemeleri,
- ✓ Tarla içi sulama sistemi destekleri.

Türkiye'de kullanılan tarımsal desteklemeler, çiftçinin elde ettiği gelir kayıplarını tanzim etmeye ve verimliliği teşvik etmeye yöneliktir (Semerci, 2019: 185). Tarımın milli gelirden aldığı payın düşük kalması gerek Türkiye'de gerekse Dünya genelinde tarımsal desteklerin genellikle çiftçinin refah seviyesini koruma odaklı olmasına neden olmuş ve desteklemeler daha çok ürün fiyatına yönelik veya gelir desteği şeklinde ağırlık kazanmıştır. Bu durum, Türkiye'de tarımsal desteklemelerin çiftçiye nakit destek şeklinde olmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de tarımsal desteklemelerin genel seyrine baktığımızda, tarıma verilen desteğin yetersiz kaldığı görülmektedir. Tarım Kanunumuzda *“Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi milli hasılanın yüzde birinden az olamaz”* ifadesi yer almaktadır (Tarım Kanunu madde 21). Tablo 3'te, tarıma Merkezi Yönetim Bütçesinden yapılan destekleme harcamalarının tutarı ve milli gelir içindeki payı verilmiştir. 2013-2019 döneminde tarıma yapılan desteklemelerin Kanunda belirtilen tutarın çok altında kaldığı hatta yarısını bile karşılamadığı görülmektedir. Nitekim bu durum Tarım Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2006'dan günümüze kadar süre gelmiştir.

Tablo 3. Merkezi Yönetim Bütçesinden (MYB) Yapılan Tarımsal Desteklemeler ve GSYH İçindeki Payı (2013-2019) (Milyon TL)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bütçeden Yapılan Tarımsal Des. Har.	8.690	9.152	9.972	11.519	12.742	14.577	16.885
GSYH	1.823.427	2.054.898	2.350.941	2.626.560	3.133.704	3.758.316	4.320.191
Tarımsal Des. Har. GSYH'ya Oranı (%)	0,48	0,45	0,42	0,44	0,41	0,39	0,39

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve TÜİK verilerine dayandırılarak hazırlanmıştır.
* Kırsal kalkınma amaçlı desteklerine; kırsal kalkınma yatırımları (GAP illeri) (sermaye transferi) ile genç çiftçi proje desteği de dâhildir.

Her sektör gibi tarım da kar amacıyla faaliyette bulunur ve tarımsal üretimi yapan çiftçilerin elde edeceği karı veya net geliri ürün fiyatı, ürün fiyatını da iç ve dış piyasalardaki satış fiyatı ile üretimde kullanılan girdilerin alım fiyatları belirler (Aktan, 1973: 131). Milli gelirden düşük pay alan tarım ve buna bağlı olarak çiftçinin gelirini korumak güdüsüyle ürün fiyatı odaklı bir yaklaşım doğru gibi görünse de ihracat performansı açısından bu durum dezavantaja dönüşmektedir. Nitekim yurtiçi fiyatlarının dış pazar fiyatlarına göre yüksek kalması ihracat performansını olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan girdi maliyetini düşürmeye yönelik desteklerin artması halinde, düşen üretim maliyetinin karlılık düzeyini ve rekabet gücünü artıracak, düşen maliyetlerle birlikte yatırımdan çok az pay alan tarım sektörünün cazibesini artırarak tarımsal yatırımları teşvik edeceği ve tarımda yaşanacak bir teknolojik dönüşümün rekabet gücünü daha da artıracakı açıktır. OECD'nin Türkiye'deki tarım desteklemelere ilişkin değerlendirmesinde,

üreticilerin piyasa koşullarına esnek bir şekilde tepki vermelerini sağlayacak desteklemelere önem verilmesi gerekliliğini belirtmiş, ayrıca üreticilerin çıktı ve girdi piyasalarında karşılaştığı fiyatları değiştirerek piyasaya müdahalenin piyasayı daha da bozacağı, bu tür desteklemelerin azaltılması gerekliliği üzerinde durmuştur (OECD, 2019: 4). Son yıllarda dünyadaki tarımsal desteklemelere ilişkin genel eğilim, OECD’nin üzerinde durduğu gibi tarım kesiminde üretim yapanları daha saydam ve şeffaf fiyatlama politikaları ile rekabetçi dünyaya hazırlama ve üretimden bağımsız desteklemeler sayesinde çiftçilerin piyasada belirlenen fiyata göre üretim yapmaya teşvik etme yönündedir (Semerci, 2019: 185; Acar ve Bulut, 2009: 18).

Çalışmamızda, (06) “canlı bitkiler ve çiçekçilik müstahsalları”, (09) “kahve, çay, paraguay çayı ve baharat”, (10) “hububat”, (12) “yağlı tohum ve meyvalar, sanayi bitkileri, saman, hayvan yemi”, (13) “laklar, sakızlar, bitkisel özsu ve hülasalar” ve (16) “et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça vb. hayvansal müstahzarlar” ürün gruplarına ilişkin Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısındaki CEP Endeksi katsayısı 1’den küçük olduğu için bu alanlarda Türkiye’nin karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığı hatta dezavantajlı olduğu söylenebilir. Özellikle bu ürün gruplarında, üretimden bağımsız ve çiftçilerin üretimlerini piyasa fiyat oluşumuna göre belirleyebileceği, rekabetçi bir fiyat oluşumunu sağlayacak tarımsal desteklemelerle teşvik edecek şekilde reforme edilmesi gerekmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüğümüzün bulunmadığı bu ürün gruplarında sağlanacak tarımsal desteklemeler tasarlanırken; piyasadaki fiyat oluşumu da dâhil hemen her şeye devletin müdahil olduğu korumacı-müdahil yapı yerine, uluslararası rekabet gücünün kazanılabilmesini sağlayan, piyasa mekanizmasını işleten, verimlilik artışı sağlayan, bunu başarırken de çiftçinin refahını gözetken niteliklere sahip olması gerekir (Acar ve Bulut, 2009: 16-17).

6. Sonuç

Bu çalışmada 37 ülkeyi içine alan OECD ülkeleri ile Türkiye’nin tarım ürünleri ticaretine yönelik “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” endekslerinden biri olan Karşılaştırmalı İhracat Performansı (CEP) Endeksi çerçevesinde rekabet gücü karşılaştırmasının yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada, uluslararası tarım ticaretinde kullanılan Harmonize Sistemle (Harmonized Commodity Description and Coding System ya da Harmonized System-HS) sınıflandırılmış 16 ürün grubu (06-21 arası kodlara sahip ürünler) analize dâhil edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, çalışmaya dahil edilen 16 ürün grubundan altısının CEP Endeksi katsayısı $0 < CEP \leq 1$ arası çıkmış ve bu ürün gruplarında Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısında rekabet gücünün olmadığı, beş ürün grubunun CEP Endeksi katsayısı $1 < CEP \leq 2$ arasında çıkmış ve bu ürün gruplarında Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısında rekabet gücünün zayıf bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, dört ürün grubunun CEP Endeksi katsayısı $2 < CEP \leq 4$ arası çıkmış ve bu ürün gruplarında Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısında rekabet gücünün orta derecede karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu, bir ürün grubunda ise CEP Endeksi katsayısı $4 < CEP$ çıkmış ve bu ürün grubunda Türkiye’nin OECD ülkelerine göre güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Genel olarak bakıldığında, Türkiye’nin OECD ülkeleri karşısındaki karşılaştırmalı üstünlüğünün 16 ürün grubundan sadece birinde güçlü olduğu, orta derece karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğumuz dört ürün grubundaki üstünlüğümüzün de yıllar içinde zayıfladığı görülmektedir.

Bu çerçevede Türkiye’nin devlet desteği sağlayacağı ürün gruplarını belirlerken, önceliği yıllar içinde rekabet gücü azalan ürün gruplarından ziyade, karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan ve belirsiz olan ürün gruplarına vermesi gerekir. Devlet desteklerinin sonraki amacı, karşılaştırmalı üstünlüğümüz olmakla beraber yıllar içinde rekabet gücümüzün zayıfladığı ürün gruplarında rekabet gücümüzü artırmak ve korumak olmalıdır. Tarımsal desteklerin, doğru bir politika ile doğru ürün gruplarına ve yeterli devlet desteği sağlaması, Türkiye’nin dünya tarım ticaretindeki payının ve tarım sektörünün ihracat gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Ancak tarımsal desteklemelerin, mevcut uygulamalardan farklı olarak, üretimden bağımsız, piyasa mekanizmasını işleten, çiftçiyi rekabetçi yapıya hazırlayan, piyasadaki fiyat hareketlerine karşı çiftçiyi daha duyarlı kılan, aynı zamanda çiftçinin refah kaybını engelleyen niteliklere sahip

olması gerekir. Çiftçinin rehaf kaybını engellemek amacıyla daha çok nakit desteği içeren desteklemeler, yurtiçi fiyatları rekabetçi yapıdan uzaklaştırmakta, piyasadaki fiyat oluşumunu bozmakta ve üretim verimliliğini düşürmektedir. Tarım sektöründeki piyasanın etkinliğini ve fiyat oluşumuna duyarlı bir üretici kesimin oluşumunu sağlayacak devlet teşviklerinin, sektörün rekabet gücünü artıracığı ve fiyat oluşumuna bağlı nedenlerle karşılaştırmalı üstünlük sağlayamadığımız ürünlerdeki dezavantajımızı ortadan kaldıracağı öngörülebilir.

Kaynakça

- Abdikoğlu, D. İ. ve Unakıtan, G. (2016). International Competitiveness Analysis of Hazelnut Export in Turkey. IBANESS Conference Series – Plovdiv / Bulgaria, 78-82.
- Acar, M. ve Bulut, E. (2009). Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9 (17), 1-19.
- Aktan, R. (1973). Tarımsal Ürünlerde Destekleme (Genel Tarım). Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve Destekleme Politikası Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları No:10, 129-142.
- Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and ‘Revealed’ Comparative Advantage. The Manchester School of Economic and Social Studies, 33(2), 99-123.
- Bilas, V. ve Bošnjak, M. (2015). Revealed Comparative Advantage and Merchandise Exports: The Case of Merchandise Trade Between Croatia and The Rest of the European Union Member Countries. Ekon., Misao Praksa Dbk. God XXIV, Br. 1, 29-47.
- Donges, J.B., Krieger-Boden, C., Langhammer, R. J., Schatz, K.W. ve Thoroe, C.S. (1982). The Second Enlargement of The European Community: Adjustment Requirements and Challenges for Policy Reform. Kieler Studien, No: 171, Kiel.
- Eruygur, N. (2019). Türk Tarım Sektörünün Avrupa Birliği Karşısındaki Rekabet Gücünün Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi Kullanılarak Analizi. T.C. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Master Tezi).
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020). Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri> (Erişim Tarihi, 02.10.2020).
- Hinloopen, J. ve Van Marrewijk, C. (2001). On the Empirical Distribution of the Balassa Index. Review of World Economics, 137(1), 1-35.
- Kesgingöz, H. (2015). Türkiye’nin Tarım Sektöründeki Küresel Rekabetinin Uluslararası Endekslerle Analizi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 50, (2), 122-134.
- Kuşat, N. (2019). Türkiye Turizm Sektörünün Dünya Sektör Liderleri Karşısındaki Rekabet Gücü. İşletme Fakültesi Dergisi, 20(1), 141-165.
- OECD, (2020). Tarım Politikaları İzleme ve Değerlendirme Raporu 2019. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/Tar%C4%B1m%20Politikalar%C4%B1%20%C4%B0zleme%20ve%20De%C4%9Flendirme%20Raporu%202019.pdf> (Erişim tarihi, 04.10.2020).
- Semerci, A. (2019). Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamaları. ÇOMÜ (Çanakkale Üniversitesi Ziraat Fakültesi) Ziraat Fakültesi Dergisi, 7 (1), 181-186. DOI: 10.33202/comuagri.418108.
- Serin, V. ve Civan, A. (2008). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: A Case Study for Turkey Towards the EU. Journal of Economic and Social Research, 10(2), 25-41.
- TCMB. (2020). “Ödemeler Dengesi İstatistikleri”ne İlişkin Yöntemsel Açıklama, İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü, Available in <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ab87526-c290-4bdd-94d4->

[b8e99e70eba9/BOPMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9-mcFYR7h](https://www.wto.org/trade-portal/Trade-Map/b8e99e70eba9/BOPMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9-mcFYR7h), (Erişim Tarihi, 02.07.2020).

Trade Map. (2020). Available in <https://www.trademap.org>, (Erişim Tarihi, 01.07.2020).

TÜİK. (2020). Available in http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi, 05.07.2020).

UNCTAD. (2020). 2019 Handbook of Statistics, Available in https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat44_en.pdf, (Erişim Tarihi, 21.06.2020).

Utkulu, U. (2005). Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler. Dokuz Eylül Yayınevi, İzmir.

Utkulu, U. ve Seymen, D. (2004). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-a-vis the EU/15. Paper Presented on the European Trade Study Group 6th Annual Conference ETSG, Nottingham.

Yavuz, F. ve Dilek, Ş. (2019). Türkiye Tarımına Yeniden Bakış. SETA, available in <https://setav.org/assets/uploads/2019/04/137R.pdf> (Erişim Tarihi, 05.07.2020).

Yılmaz, B. (2003). Turkey's Competitiveness In The European Union: A Comparison With Five Candidate Countries- Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania - and The EU15. Ezoneplus Working Paper No. 12, February, 1-20.

Research Article

Türk Tarım Ürünlerinin Rekabetçi Gücü ve Türkiye Tarım Sektöründe Devlet Destekleri

İngilizce çevirisi. Competitive Power of Turkish Agricultural Products and Government Supports in Turkish Agricultural Sector

Erol BULUT Doç. Dr., Ankara HBV Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü erol.bulut@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9293-9052	Özgür ŞAHAN Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü osahan@sinop.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5731-2054
---	---

Extensive Summary

Agriculture is a very strategic sector in terms of meeting one of the most basic needs of mankind. Since the beginning of the 20th century, the world's population has increased from 1.6 billion to approximately 7.8 billion, and agricultural consumption per person has increased significantly. In addition, global warming, which is one of the most important global agenda items of our century, is one of the major risks and threats to the agricultural sector. In this respect, it can be said that the strategic importance of the agricultural sector will increase further this century. In particular, the recent Covid-19 Outbreak has once again revealed how important food production and safety is.

The study consists of 6 Chapters, including the introduction section. After the introduction of the first part, the second section primarily examined the development of international agricultural trade in terms of the world, OECD countries and Turkey. As of today, the OECD is among the countries; Turkey, USA, Germany, Australia, Austria, Belgium, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Republic of Korea, Netherlands, United Kingdom, Ireland, Spain, Israel, Sweden, Switzerland, Italy, Japan, Iceland, Canada, Colombia, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Hungary, Mexico, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Slovenia, Chile, New Zealand and Greece.

The third part of the study was a literature review based on the Comparative Export Performance Index (CEP). In the fourth chapter, competitiveness comparison was made within the framework of "Comparative Export Performance Index", one of the "Explained Comparative Advantages" indices for the trade of agricultural products in Turkey with OECD countries in 37 countries. The study is planned to take into consider the period 2013-2019 as there is no data record for the trade of agricultural products based on turkey's general trading system prior to 2013. The data used in the analysis were obtained from the TÜİK and Trade Map database.

In this study, 16 product groups (products with codes 06-21) classified with harmonized commodity description and coding system (Harmonized System-HS) used in international agricultural trade were included in the analysis. In the fifth part of the study, a new conceptual framework was drawn for agricultural incentive policies implemented by governments in order to increase the development and competitiveness of the Turkish agricultural sector based on the results of the CEP Index. In the results

section, which is the sixth and final part of the study, the study was completed by including various policy proposals.

One of the most important factors determining a country's competitiveness is foreign trade indicators. Countries trade foreign trade based on their comparative advantages. The change shown by comparative advantages over time is explained by foreign trade data. However, it is difficult to measure comparative advantages that determine the competitiveness of countries internationally, due to the fact that the comparative prices before trade are unknown. Therefore, the "Comparative Export Performance" (CEP) Index, one of the "Revealed Comparative Advantages" indices, will be used to determine the competitiveness of the countries. The Comparative Export Performance (CEP) Index can be shown as:

$$CEP_{irj} = \left(\frac{X_{ij}}{X_{rj}} \right) / \left(\frac{\sum it}{\sum rt} \right)$$

CEP_{irj} shows the coefficient of comparative export performance in the j commodities group of i country against the rival country, (X_{ij}) i country's exports in the j goods group, (X_{rj}) the export of the rival country in the j goods group, the total exports of the country (Σit) and the total exports of the rival country (Σrt). CEP_{irj} > 1 can be interpreted as having an advantage in exports in the j goods group of the i country, while CEP_{irj} < 1 can be interpreted as being disadvantaged in exports in the j goods group of the i country. Hinloopen and Marrewijk (2001) considered it appropriate to evaluate the values obtained after CEP index calculation according to comparative advantages. According to this; If 0 < CEP ≤ 1, the country has no comparative superiority in that commodity, 1 < CEP ≤ 2 has a weak comparative advantage, 2 < CEP ≤ 4 has a moderate comparative advantage and 4 < CEP has a strong comparative advantage.

As a result of the analysis, the CEP Index coefficient of six of the 16 product groups included in the study was 0 < CEP ≤ 1, in which Turkey had no competitiveness against OECD countries, the CEP Index coefficient of the five product groups increased from 1 < CEP ≤ 2, and in these product groups Turkey had a weak comparative advantage over OECD countries, The CEP Index coefficient of the four product groups was 2 < CEP ≤ 4, in which Turkey had a moderately comparative advantage over OECD countries, while in one product group the CEP Index coefficient was 4 < CEP and it was concluded that Turkey had a strong comparative advantage over OECD countries. Generally speaking, Turkey's comparative superiority over OECD countries is strong in only one of the 16 product groups, and our superiority in the four product groups with moderate comparative superiority has weakened over the years.

In this context, when determining the product groups that Turkey will provide government support to, it should give priority to product groups that have no comparative superiority and are uncertain, rather than product groups whose competitiveness has decreased over the years. The next goal of government support should be to increase and maintain our competitiveness in product groups, where our competitiveness has weakened over the years, while our comparative superiority. Providing agricultural subsidies to the right product groups and adequate government support with the right policy will lead to an increase in Turkey's share of the world agricultural trade and export revenue of the agricultural sector. However, agricultural supports, in addition to existing practices, should have qualities that are independent of production, operate the market mechanism, prepare the farmer for competitive structure, make the farmer more sensitive to price movements in the market, but also prevent the loss of welfare of the farmer. In order to prevent the loss of welfare of the farmer, the support, which includes more cash support, removes domestic prices from competitive structure, disrupts the formation of prices in the market and lowers production efficiency. It can be predicted that the state incentives that will ensure the effectiveness of the market in the agricultural sector and the formation of a producer sector sensitive to price formation will increase the competitiveness of the sector and eliminate our disadvantage in products where we cannot gain comparative superiority due to price formation.